

**Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ – ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ
ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ-
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Εισαγωγικά

Μακαριώτατε, Παναγιώτατε, Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί Πατέρες
Έλλογιμώτατοι κ. κ. Καθηγητές, Κύριε Κοσμήτορ.

Η Έκκλησία μας με πολὺ ἐνδιαφέρον ἔσκυβε πάντοτε στὰ θέματα
τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως, θεωροῦσα ὅτι τὸ μυστήριον αὐτὸ τῆς ἰάσεως
ἔκρυβε πολλές πτυχές, πού ἔπρεπε νὰ ξεδιπλωθοῦν γιὰ νὰ φανερώσουν
τις βαθύτερες διεργασίες πού ἐπιτελοῦνται καὶ τὰ μυστικά πού κρύβουν.
Μὲ μεγάλη προσοχὴ φρόντισε στὸ παρελθὸν γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν
Πνευματικῶν ὅπως γιὰ παράδειγμα μετὰ τὸ Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στὴ
10ετία τοῦ 50 στὸ Φροντιστήριον τῆς Πεντέλης ἀλλὰ καὶ ἀργότερα στὴν
Μεγάλῃ Αἴθουσα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας στὸ Σεμινάριον τῶν
Ἐξομολόγων (1968).

Ἀλλὰ καὶ πρόσφατα (1-2 Ἰουνίου) τὸ 2000 στὸ Προκόπι Εὐβοίας, ἡ Ἱ.
Σύνοδος συνεκάλεσε Συνέδριον γιὰ «Θέματα τοῦ ἱ. Μυστηρίου τῆς
Μετανοίας καὶ Ἐξομολογήσεως». Ἐκεῖ εἶχα ἀναπτύξει τὸ θέμα «Ὁ
Ἐξομολόγος καὶ ἡ ἀντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικῆς ὑγείας». Στὸ
Συνέδριον ἐκεῖνο εἶχαν ἀνακοινωθεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἔρευνας γιὰ
προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας πού ἀντιμετωπίζουν οἱ ἱερεῖς μας στὴν
ποιμαντικὴ πράξη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπισυναφθοῦν στὰ Πρακτικὰ τῆς
παρούσης Ἡμερίδος.

Τὴν ἴδια χρονιά, γιὰ ἓναν ὀλόκληρον σχεδὸν χρόνον, εἶχε λάβει χώρα
στὴν Ἀθήνα ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα μὲ τίτλο: «Ποιμαντικὴ Πράξη καὶ
Ψυχικὴ Ὑγεία» μὲ πρωτοβουλία τοῦ π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη καὶ τὴ
στήριξη τῆς Ἑλληνικῆς Ψυχιατρικῆς Ἐταιρείας, τοῦ Κέντρου Ψυχικῆς
Ὑγιεινῆς καὶ τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν. Ἐπιπλέον καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ μας πραγματοποιεῖ τὴν τρίτη
συνάντησή της γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν στὸ
πλαίσιο τοῦ Μυστηρίου τῆς ἱ. Ἐξομολογήσεως (Σπάρτη 2006 - Ναύπλιο
2007 – Θεσσαλονίκη 2009).

Θεωρῶ ἰδιαίτερη τιμὴ τὴ συμμετοχὴ μου στὴ συνάντηση αὐτὴ μαζί
σας καὶ θέλω νὰ εὐχαριστήσω καὶ τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπό μας
καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Πρόεδρο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Εἰδικῶν

Ποιμαντικῶν Θεμάτων καὶ Καταστάσεων κ. Γερόθεον πού ἐνέκριναν τὴν παρουσία μου ὡς ὁμιλητοῦ στὴ σημερινὴ Ἡμερίδα στὴ Θεσσαλονίκη, μία πόλη πού ἰδιαίτερα ἀγαπῶ καὶ ὅπου πέρασα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς στρατιωτικῆς μου θητείας.

Χῶρος πολυσυλλεκτικὸς

Τὸ Μυστήριό τῆς ἰ. Ἐξομολόγησεως εἶναι ὅπωςδήποτε ἓνας χῶρος πολυσυλλεκτικός· ὄχι μόνον ὑποδέχεται ἄτομα διαφόρων κατηγοριῶν ἀλλὰ καὶ ποικίλα αἰτήματα καὶ προβλήματα. Δὲν ἀντιμετωπίζει μόνον ζητήματα πού ἐκ πρώτης ὄψεως αὐτὰ καὶ μόνον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζει. Τὴν ἐξομολόγηση, δηλαδή, ἁμαρτημάτων τῶν ἐξομολογουμένων πού προσέρχονται καὶ ἐπιδιώκουν ἐν μετανοίᾳ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους. Πολλὲς φορὲς οἱ ἐξομολόγοι ἐξομολογοῦν ἄλλους διὰ τῶν ἐξομολογουμένων, διότι οἱ τελευταῖοι ἀναφέρονται σὲ ἁμαρτήματα ἢ ἐνέργειες τρίτων προσώπων. Ἄλλες φορὲς πάλι ἡ ἐξομολόγηση ἀναφέρεται σὲ ζητήματα πού ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν κατηγορία τῶν ἁμαρτημάτων ἢ μὲ ἀφορμὴ κάποια λάθη, ἀστοχίες, παραπτώματα, ἁμαρτήματα ὁ διάλογος ἀνοίγεται σὲ ζητήματα συμβουλευτικῆς καθοδηγήσεως γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἢ γιὰ θέματα πεζῆς καὶ τετριμμένης καθημερινότητος.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ δοθεῖ μία πανοραμικὴ ἀποτύπωση αὐτῶν πού συμβαίνουν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μυστηρίου. Ἄν ἔγινε αὐτὴ ἡ εἰσαγωγή ἦταν γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι τὰ προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας πού μπορεῖ νὰ διαπιστωθοῦν στὴν Ἐξομολόγηση εἶναι κάποια μεταξὺ ἄλλων προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει συνήθως ὁ ἐξομολόγος καὶ καλεῖται νὰ τηρήσει μία στάση, νὰ πάρει θέση ἀλλὰ καὶ νὰ βρεῖ τρόπους καὶ μέσα ἐπιλύσεως προβλημάτων, περιορισμοῦ ἢ προλήψεως δυσάρεστων ἠθικῶν ἢ ὑπαρξιακῶν καταστάσεων.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι σὲ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ἄνθρωποι πού ἀντιλήφθηκαν κάποιο ψυχικὸ τους πρόβλημα ἀπευθύνθηκαν πρῶτα πρῶτα στὴν Ἐκκλησία καὶ μετὰ σὲ ἄλλες εἰδικότητες¹.

¹ Α.Μ. Σταυρόπουλου, *Ὁ ἐξομολόγος καὶ ἡ ἀντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικῆς ὑγείας*, Ἀθήνα 2000, σ. 2. Βλ. ἐπίσης τοῦ ἰδίου, *Κλινικὴ καὶ θεραπευτικὴ ποιμαντικὴ θεολογία στὴ σχέση της μὲ τὴν ψυχοπαθολογία καὶ τὴν ψυχοθεραπεία*, Ἀθήνα 2000.

Γιατί απευθύνεται ο σύγχρονος άνθρωπος στην Έκκλησία

Γενικότερα, όμως, και όταν οί άνθρωποι αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή βρίσκονται σε κρίση απευθύνονται στους ανθρώπους της Έκκλησίας για να ζητήσουν κάποια συμβουλή. Έπειδή μάλιστα ο χώρος της ί. έξομολογήσεως είναι ο μόνος σχεδόν χώρος της Έκκλησίας όπου οί άνθρωποι έχουν τή δυνατότητα ν' απευθυνθούν και να ζητήσουν συμβουλή, κατευθύνονται σ' αυτόν, όσο κι αν δίδεται ή έντύπωση, ότι ο σημερινός έκκοσμηκευμένος άνθρωπος αποφεύγει να ζητάει συμβουλές ή κι αν τις ζητάει κάνει τελικά του «κεφαλιού» του για να νοιώθει αυτόνομος και απελευθερωμένος.

Είναι αλήθεια, ότι σήμερα επικρατεί ένα πνεῦμα έναντίον κάθε ύπακοης και ύποταγής στην αυθεντία. Σε άκραίες περιπτώσεις μάλιστα, ο σημερινός άνθρωπος φθάνει σε σημείο να αρνεϊται κάθε μορφή αυθεντίας, κι όχι μόνο εκείνη που θέλει να επιβάλλεται με τρόπο αυταρχικό. Αρνεϊται λοιπόν, και αρκεϊται στον «αυθεντικό εαυτό» του, που τον παραδέχεται ως τή μοναδική αυθεντία. Έδω, δύσκολα μπορούμε να μη θυμηθούμε τὸ στίχο του Ήσαϊα (ε' 21): «Οὐαί, οί συνετοί εν εαυτοῖς, και ένώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες». Γιατί αυτό, φαίνεται να είναι «άλαζονεία δεινή, τὸ μηδενὸς οἶεσθαι χρῆζειν, ἀλλ' εαυτῶ προσέχειν, ως μόνω τὰ κράτιστα συμβουλευέσθαι δυναμένω»².

Σε αυτό τὸ σημείο, θὰ ἔπρεπε να μη παραλείψουμε να σημειώσουμε, ότι σήμερα στην Ελλάδα παρέχονται συμβουλευτικές υπηρεσίες και συμβουλές από ένα πλήθος κοσμικῶν υπηρεσιῶν, που ανήκουν στο κράτος, σε οργανισμούς, συλλόγους, ενώσεις, συνδέσμους γυναικῶν κ.λπ.³ Παρὰ τήν δυνατότητα όμως αυτή, υπάρχουν άνθρωποι, οί οποῖοι, τελικά, ἐμπιστεύονται τούς ανθρώπους της Έκκλησίας για να τούς ρωτήσουν και για τὰ ζητήματα που θὰ μπορούσαν να πάρουν πληροφορίες και συμβουλές από τις μνημονευθεῖσες υπηρεσίες.

Απευθύνονται, λοιπόν, όχι μόνο για θέματα που ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ μπορούσαν να χαρακτηρισθούν «θηρησκευτικά». Ο άνθρωπος του καιροῦ μας, όσο κι αν προσέρχεται να ζητήσει συμβουλές, χωρίς να θέλει να τὸν βλέπουν ἄλλοι ότι τὸ κάνει πλησίον της Έκκλησίας, ἔχει ἐμπιστοσύνη και ἐναποθέτει σ' Αὐτήν τήν ἐλπίδα του για τή λύση ἐνὸς ἢ περισσοτέρων προβλημάτων που τὸν απασχολοῦν.

² Βλ. Νικοδήμου του Ἁγιορείτου, *Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον*, σ. 19.

³ Έναν πρώτο κατάλογο οργανισμῶν, κέντρων, φορέων που προσφέρουν συμβουλευτική και ύποστήριξη (κυρίως σε ἐφήβους και τήν οικογένειά τους) βλ. στη διδακτορική διατριβή του Στέφανου Χρ. Κουμαρόπουλου, *Η συμβουλευτική διάσταση του ἔργου του θεολόγου καθηγητῆ στη δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση*, που δημοσιεύτηκε στον «Εἰρμό», τήν Ἐτήσια Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα της Αποστολικῆς Διακονίας ἔτος 2^ο, τεῦχος 2, Αθήνα 2005, σ. 421-438.

Αυτό που τους κάνει να προστρέχουν στους ανθρώπους της Εκκλησίας είναι, ότι πέραν από μία εμπειρία ζωής που διαθέτουν, οί απαντήσεις και οί συμβουλές τους στηρίζονται στην μακραίωνα παράδοση της Εκκλησίας και τόν φωτισμό του Αγίου Πνεύματος. Η συμβουλευτική τους δραστηριότητα δέν στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στις ικανότητες του ανθρώπινου παράγοντος, στις προσωπικές τους εμπειρίες ως ανθρώπων, και δέν προέρχεται από δική τους πρωτοβουλία· δέν διορίζονται, δηλαδή από μόνοι τους σύμβουλοι τών άλλων. Υπάρχει ή βεβαιότητα, ότι στα πλαίσια της Εκκλησίας μπορεί να λάβει χώρα υπεύθυνη συμβουλευτική δράση με έγγυση όρθης έκτιμήςεως τών προβλημάτων και έπιτυχοῦς καθοδηγήσεως για τήν επίλυση τους.

Γι' αυτό, και όταν ακόμη δέν έχουν σαφές κίνητρο να «έξομολογηθοῦν», να μετανοήσουν, δηλαδή, και να ζητήσουν άφεση τών άμαρτιών τους - τών όποιών ένδεχομένως να μην έχουν οὔτε καν επίγνωση - σε περίπτωση δυσκολιών ή όταν αντιμετώπιζουν μία κρίση είναι δυνατόν να άπευθυνθοῦν σε κάποιο ίερωμένο ή να αναζητήσουν μέσω γνωστών τους ή κατόπιν προτάσεως φίλων τους κάποιον άνθρωπο της Εκκλησίας στόν όποιο να άποθέσουν τό ή τά προβλήματα που τους άπασχολοῦν.

Είναι κατανοητόν ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις οί άνθρωποι αυτοί αναζητοῦν κάποιον που να μπορεί να τους βγάλει από τή δύσκολη θέση στην όποια εύρίσκονται και να μπορεί να τους συμβουλεύσει να πάρουν κάποιες αποφάσεις εύρισκόμενοι σε μία άποφασιστική στιγμή. Και ό,τι άλλο προκύψει. Άν προκύψει, «έξομολογητική» στιγμή, καλῶς να προκύψει. Ο άνθρωπος ζητάει τή στιγμή της κρίσεως να του δείξεις ένα προσανατολισμό· ζητάει «σηματωρό και κήρυκα» (Όδυσσεάς Έλύτης).

Άπαιτείται, λοιπόν, μία έτοιμότητα έκ μέρους τών ανθρώπων της Εκκλησίας να μπορούν να ύποδεχθοῦν αυτούς τους ανθρώπους για να μπορούν να τους συμβουλεύσουν. Γι' αυτή τήν προετοιμασία και τήν έτοιμότητα έχει γίνει άρκετός λόγος στη σχετική ένότητα του Έγχειριδίου όργάνωσης και δράσης που αναφέρεται στο Ένοριακό Ποιμαντικό Έργο στη σύγχρονη κοινωνία και παρατίθεται εκεί έκτενής βιβλιογραφία⁴.

⁴ Η ένότητα έπιγράφεται: Συμβουλευτική Ποιμαντική και Καθοδήγηση στην Ίερα Έξομολόγηση και τόν Ποιμαντικό Διάλογο. Συγγραφείς οί: π. Βασίλειος Θερόμος, π. Αδαμάντιος Αύγουστιδης, Στέφανος Κουμαρόπουλος και Α.Μ. Σταυρόπουλος. Τήν έπιμέλεια της έκδόσεως είχε ό Πανιερ. Μητροπολίτης Άχελώου κ. Εϋθύμιος. Άποτελεϊ καρπό ομάδων εργασίας στο πλαίσιο της Συνοδικής Έπιτροπής Θείας Λατρείας και Ποιμαντικού έργου. Περιλαμβάνεται στη σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη αρ. 13 του Κλάδου Έκδόσεως της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2007, 295 σ. Η συγκεκριμένη ένότητα εύρίσκεται στις σ. 83-107.

Δυσκολίες και κρίσεις

Οί άνθρωποι όπως είναι γνωστό αντιμετωπίζουν ποικίλης φύσεως δυσκολίες και κρίσεις που μπορεί να αποτελέσουν και κίνδυνο άνακοπής της προόδου τους και της αναπτύξεώς τους. Με την οικογένειά τους, τους φίλους, τους γνωστούς, την εργασία τους, την υγεία τους, τις σχέσεις τους με τον Θεό. Η κρίση δεν είναι πάντοτε κάτι παθολογικό στην ουσία της. Πολλές φορές είναι ένα αναγκαίο πέρασμα από μία κατάσταση σε μίαν άλλη. Παράδειγμα αυτό που ονομάζουμε «κρίση της έφηβικής ηλικίας». Η κρίση, όμως, πρέπει να αντιμετωπισθεί επιτυχώς για να συνεχισθεί όμαλά ή πορεία στο άμεσο και στο προσεχές μέλλον και να μη διασπασθεί ή οποιαδήποτε σχέση⁵.

Περιστασιακή έξομολόγηση

Είναι όμως φορές που ο άνθρωπος αισθάνεται μία βαθύτερη ανάγκη ή έχει συναίσθηση ενός σφάλματος ή αμαρτίας που έχει διαπράξει, μιᾶς ένοχῆς ή όποια τον βαραίνει και ότι αυτό δεν άφορᾶ μόνο στον έαυτό του, με τó συνάνθρωπο του αλλά ότι άφορᾶ και στον Θεό («ήμαρτον εν τῷ ούρανῷ και ένώπιόν σου») και έπιδιώκει την έξομολόγηση σε εκπρόσωπο τῆς Έκκλησίας που έχει άρμοδιότητα «του δεσμείν και λύειν». Και τότε έπιζητεί κάποια εύκαιρία να τó πράξει. Άπαιτεί έναν έξομολόγο και όχι μόνο ένα σύμβουλο σε θέματα ζωῆς. Αυτό μπορεί να συμβεί:

- Έπ' εύκαιρία μιᾶς έπισκέψεως σε κάποιο μοναστήρι ή με άφορμή μία προσκυνηματική έκδρομή.
- Έπ' εύκαιρία άσθενείας δικῆς του ή συγγενούς του στο σπίτι ή σε νοσοκομείο.
- Κάποιες φορές όταν παρευρίσκεται στην τέλεση του μυστηρίου του ι. εύχελαίου.
- Με παρότρυνση φίλου ή κηρύγματος στην Έκκλησία.
- Με την ανάγνωση ενός βιβλίου ή τῆς Άγίας Γραφῆς κ.λπ.

Ο άνθρωπός μας προβαίνει θα έλεγα σε μία περιστασιακή έξομολόγηση, τó ζητούν όί περιστάσεις ή ό ίδιος βρίσκεται έμπερίστατος, φορτωμένος με δικές του ή με άλλων ένοχές. Μία τέτοια έξομολόγηση

⁵ Είναι επιτυχῆς ή παρατήρηση του Άλ Γκόρ στο όπισθόφυλλο του βιβλίου του *Μία ένοχλητική αλήθεια*, Έκδ. «Η Καθημερινή», Άθήνα 2007. «Όπως πολλοί γνωρίζουν, στα κινέζικα ή λέξη κρίση αποτελείται από δύο χαρακτήρες. Ο πρώτος σημαίνει κίνδυνος, ένῶ ό δεύτερος δυνατότητα, εύκαιρία. Για να αντιμετωπίσουμε, βέβαια, τόν κίνδυνο που μᾶς άπειλει και να τόν ξεπεράσουμε, πρέπει καταρχᾶς να παραδεχτούμε ότι αντιμετωπίζουμε κρίση».

μπορεῖ νὰ κρίνει τὸ μέλλον μιᾶς ἐξομολογητικῆς πρακτικῆς. Ἄν θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἀσκεῖ μία τέτοια συνήθεια ἢ νὰ ἀπωθηθεῖ τελείως ἀπ' αὐτήν. Πόσες καὶ πόσες περιπτώσεις δὲν ἔχουμε ποὺ ἄνθρωποι ἢ ἐλκύστηκαν ἢ τραβήχτηκαν πίσω καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη ἀκόμη νὰ ἐξομολογηθοῦν πάλι. Γιὰ πόσους ὅμως δὲν ἀποτέλεσε εὐλογία καὶ εὐκαιρία ἐπανένταξής τους στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας;

Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ βοηθάει τὸν ἄνθρωπο σ' αὐτὲς τὶς στιγμὲς νὰ μπορέσει ν' ἀποθέσει αὐτὸ ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ σὲ κάποιον ποὺ μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο θὰ τὸν δεχθεῖ καὶ θὰ αἰσθανθεῖ ἔτσι ὅτι γίνεται ἀποδεκτὸς μὲ ἀγάπη. Ἐπιμένω σ' αὐτὸ ποὺ ἔχω ὀνομάσει ἄλλοτε ὡς ἀναγκαία στάση, μία στάση φιλοξενίας ποὺ συνοψίζει μία στάση ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης.

Στάση φιλοξενίας: ὑποδοχὴ καὶ ἀγάπη

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ προσφεύγει ὑπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων σὲ αὐτὸ ποὺ ὀνομάσαμε περιστασιακὴ ἐξομολόγηση ἀναμένει νὰ τὸν ὑποδεχθοῦν μὲ κατανόηση, μὲ ἀνεκτικότητα, μὲ σεβασμὸ, μὲ παραδοχὴ γι' αὐτὸ ποὺ εἶναι. Νὰ μπεῖ ὁ ἄλλος στὴ θέση του, νὰ τὸν ἀνεχθεῖ σὲ ὅτι τοῦ πεῖ, νὰ τὸν σεβαστεῖ σὰν μοναδικὴ προσωπικότητα χωρὶς νὰ θελήσει νὰ ἐφαρμόσει πάνω του ὅλα τὰ κοινωνικὰ καὶ ψυχολογικὰ στερεότυπα· νὰ τὸν παραδεχτεῖ τέλος ἂν ὄχι ἠθικὰ τουλάχιστον χωρὶς νὰ τοῦ ἀμφισβητεῖ τὴν εὐλικρίνεια σ' αὐτὰ ποὺ ἀνακοινώνει καὶ ἐξομολογεῖται. Μία τέτοια στάση δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλη νὰ τηρηθεῖ μὲ τὴν ἀπαραίτητη διάκριση καὶ τὸ ποιμαντικὸ τάκτ ποὺ ἀπαιτεῖται σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις.

Πρέπει νὰ ἐμφορεῖται ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἀγάπης ποὺ δὲν εἶναι καρπὸς μόνο μιᾶς καλλιέργειας ἀνθρώπινης ἀλλὰ καὶ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μιᾶς ἀγάπης ἔτσι ὅπως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς τὴν παραδίδει στὸν γνωστὸ του ὕμνο στὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή. Εἶναι πολὺ σημαντικὴ ἡ ἐφαρμογὴ του σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις γιατί πρέπει νὰ εἶναι ἀυθόρμητη, ἀπὸ ἓνα ξεχείλισμα ἠθους ποὺ ἀπλώνεται «ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους».

Ἐκδηλώνεται σὰν συμπάθεια στὴν πρόοδο τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ σὰν συμπόνοια στὶς πτώσεις του. Ἡ προσοχή μας νὰ εἶναι στραμμένη σ' αὐτὸν καὶ μόνο καὶ νὰ εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὴ δικαιοσύνη μας, τὴ δικαίωσή μας ἢ τὴν ἀνωτερότητά μας. Ἀποδεχόμαστε τὴν ἐλλειμματικὴ καὶ ὑπολειπόμενὴ διάσταση τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοῦ εἶναι του. Μακροθυμοῦμε, ὑπομένουμε, καλύπτουμε καταστάσεις ποὺ ἀνάγονται στὸ παρελθόν, τὸν ἐμπιστευόμαστε καὶ ἐλπίζουμε στὸ μέλλον του.

Ἦχει σημασία νὰ τὸν ἀκούσουμε μὲ προσοχή, νὰ συν-βουλευτοῦμε μαζί του, νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει ἢ ἄποψή του ὄχι νὰ τοῦ ἐπιβάλουμε τίς ἀπόψεις μας. Νὰ τοῦ ἀφήσουμε περιθώριο νὰ ἀναπτυχθεῖ, γιατί ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὰ δικά του μέτρα καὶ ὅρια. Ἐμεῖς μπορούμε νὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ διακρίνει τὰ ὅριά του καὶ τὰ περιθώρια πού τοῦ ἀναλογοῦν. Πολλές φορές μὲ τὴ στάση μας τὸν περιθωριοποιοῦμε καὶ τοῦ κλείνουμε τὴν πόρτα καὶ τὸν ἀποκλείουμε. Ὁ ἐξομολόγος δὲν εἶναι ὁ προκρούστης τῆς Κακιᾶς Σκάλας ἀλλὰ ὁ ὁδηγὸς στὴν Κλίμακα πού ἀνεβάζει ἀπὸ τὴ Σκάλα τοῦ Κακοῦ πρὸς τὸν μόνο Ἄγαθό.

Καὶ ὅπως εἶπαμε ὁ Πνευματικὸς ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει πολλές καὶ ποικίλες περιπτώσεις, νὰ διευθετήσῃ καὶ νὰ κανονίσει διάφορες καταστάσεις. Στὴν παρούσα εἰσήγηση δὲν μπορούμε νὰ περιλάβουμε συζήτηση ἐπὶ συγκεκριμένων περιπτώσεων. Μπορεῖ στὴ συζήτηση πού θὰ ἀκολουθήσῃ νὰ ἀναφερθεῖτε σὲ ζητήματα πού σᾶς ἀπασχόλησαν καὶ ἔχετε ὅλοι πείρα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ σας ζωὴ καὶ τὴν ἐξομολογητικὴ σας πράξη. Χωρὶς νὰ ὑπόσχομαι ὅτι ὁ χρόνος θὰ ἐπαρκέσει ὥστε νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε. Θὰ εἶναι ὑλικὸ γιὰ ἐπιμέρους σεμινάρια ἐξομολόγων καὶ ὅπως γνωρίζω σ' αὐτὰ καὶ συζητεῖτε καὶ ἀντιμετωπίζετε τέτοιου εἴδους θέματα.

Μερικὰ παραδείγματα

Ἀσφαλῶς σὲ διάφορα βιβλία πού ἀναφέρονται στὴν ἰ. ἐξομολόγηση παρατίθενται παραδείγματα τέτοια πού ὑποδεικνύουν ποικίλους τρόπους ἀντιμετωπίσεως. Ἡ λογοτεχνία, ἐπίσης, δική μας καὶ ξένη, διαζωγραφίζει μὲ παραδειγματικὸ τρόπο περιστάσεις τέτοιου τύπου ἐξομολογήσεων πού σφράγισαν τοὺς ἀνθρώπους πού ἐκμυστηρεύτηκαν κρίσιμες καταστάσεις τῆς ζωῆς τους ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξομολόγους πού ἀποδέχτηκαν αὐτὲς τίς ἐξομολογήσεις.

- Παράδειγμα ἢ συγκλονιστικὴ σκηνὴ ἐξομολογήσεως τοῦ φονέα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης τοῦ θαυματουργοῦ, ὅπως ἔχει ἀποτυπωθεῖ σὲ γνωστὸ ποίημα καὶ ἔργο λαϊκοῦ ζωγράφου.
- Τέτοιες σκηνές ἔχει περιγράψει μὲ λογοτεχνικὴ χάρι καὶ γλαφυρότητα ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Μηθύμνης Κυρὸς Ἰάκωβος στὸ βιβλίον του, *Υπηρέτης καὶ Οἰκονόμος*, Καλλονὴ 1974, σ. 10-16 ⁶.

⁶ Παρατίθεται στοῦ Α. Μ. Σταυρόπουλου, *Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας*, τ. 1, κεφάλαιο «Καλοκαιρινὰ θαύματα», Ἀθήνα 1993, σ. 91-98.

- Θαυμαστές ψυχογραφικές περιγραφές έχει κάνει και ο μεγάλος Ντοστογιέφκι αναφερόμενος στον Στάρετς Ζωσιμᾶ στο γνωστό ἔργο του *Ἀδελφοὶ Καραμάζοφ*⁷.

Πόσο δύσκολο εἶναι, ἀλήθεια, νὰ διακρίνεις τὶς ἀμαρτίες τῶν ἀνθρώπων, νὰ κρίνεις καὶ ν' ἀποφασίσεις. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς κοινούς θνητοὺς δύσκολο, τί βᾶρος συνιστᾶ καὶ τί εὐθύνες συνεπάγεται γιὰ τὸν Πνευματικό, πὺν σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις σχοινοβατεῖ καὶ βαδίζει στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ μὴ γνωρίζοντας πάντοτε πολὺ καλὰ πότε νὰ δείξει τὸ ἐπιεικὲς καὶ πότε νὰ φανεῖ ακριβῆς. Ὑπάρχουν στιγμὲς στὴν ποιμαντικὴ του δραστηριότητα, πὺν ἀμφιταλαντεύεται καὶ μετεωρίζεται, ἀνάμεσα στὶς Συμπληγάδες τῆς Ακριβείας καὶ τῆς Οἰκονομίας.

Πῶς νὰ ὀρθοτομήσει τὴν ἀλήθεια ὁ Πνευματικὸς καὶ νὰ στοιχήσει στὶς ἐπιταγὲς πὺν ὀριοθετεῖ ὁ ρβ' (102) κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸ Ἐνταλτήριο Γράμμα πὺν ἔχει λάβει ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπό του (*Πηδάλιον*, σ. 311-313, 758); Πόσες φορὲς δὲν βρίσκεται ὁ Πνευματικὸς σὲ δίλημμα καὶ δὲν γνωρίζει οὔτε τί νὰ πράξει οὔτε ἂν ἔπραξε ὀρθὰ ἢ λανθασμένα, ἂν ἔσφαλλε ἢ «ἀμάρτησε»; Αὐτὴν τὴν προβληματικὴν τὴν δίδει μὲ τρόπο ἀπαράμιλλο ὁ Κ. Θεοτόκης (1872-1923) στὸ ὁμώνυμο πασχαλινὸ διήγημά του⁸. Στὴν προκειμένη περίπτωση φαίνεται ὅτι στὴ σκέψη τοῦ γέροντα ἱερέα πλανᾶται ὁ 34ος κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου «περὶ τοῦ μένειν ἀδημοσιεύτους τὰς μοιχευθείσας ἄνευ μέντοι κοινωνίας» (*Πηδάλιον* σ. 612). Ἄν ὅμως δὲν τὴν κοινωνοῦσε, θὰ ἦταν σὰν νὰ τὴ «δημοσίευε» καὶ νὰ ἔκανε γνωστὸ τὸ ἀμάρτημα τῆς κόρης στὸν πατέρα της!

Τὸ μάθημα ποιμαντικῆς οἰκονομίας πὺν δίνει «ὁ χρυσοφορεμένος γέροντας λειτουργός» στὸ διήγημα τοῦ Κ. Θεοτόκη δὲν εἶναι ἀπλό.

⁷ Βλ. δημοσιεύσεις τοῦ ὀμ. καθηγητοῦ Μιχαὴλ Κ. Μακράκη, *Ἡ ἐξομολόγηση ὡς ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάγκη στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Ντοστογιέφκι*, Ἀθήνα 1977 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ πέρ. «Κοινωνία» καὶ Ὁ Στάρετς Ζωσιμᾶς στὸ ἔργο τοῦ Ντοστογιέφκι *Ἀδελφοὶ Καραμάζοφ*, Ἐκδ. Οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι 2002, σ. 53-62.

⁸ Τὸ διήγημα εὐρίσκεται στὴν «Βασικὴ Βιβλιοθήκη» τ. 31, Ἀθήνα 1955, 156-157, ἀφιερωμένο στὸν Κ. Θεοτόκη, σὲ ἐπιμέλεια Ἀγγελου Τερζάκη. Βλ. καὶ Α. Μ. Σταυροπούλου, ὀ.π. σ. 110-115. Δημοσιεύεται στὴν παροῦσα ἔκδοση τῶν Πρακτικῶν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο ΕΞΟΜΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Αποτελέσματα έρευνας

(έπεξεργασία Δρ. Στέφανος Κουμαρόπουλος)

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ ιερέων του Λεκανοπεδίου Αττικής άρχές του 2000, που στην πλειοψηφία τους ήταν πνευματικοί. Η σειρά με την οποία καταγράφονται οι απαντήσεις αντιπροσωπεύουν και τη συχνότητα με την οποία καταγράφονται (π.χ. ή μελαγχολία και ή κατάθλιψη είναι το πρώτο σε συχνότητα πρόβλημα που συναντιέται στην ποιμαντική πράξη, σύμφωνα με τις απαντήσεις.)

Ποια από τα προβλήματα ψυχικής υγείας έχετε αντιμετωπίσει στην Ποιμαντική σας πράξη;

- Μελαγχολία – κατάθλιψη
- Άγχώδεις διαταραχές, ανασφάλεια, φοβίες.
- Όλες τις μορφές ψυχικής ασθένειας
- Σχιζοφρένεια
- Έξαρτηση από ναρκωτικά.
- Αντικοινωνική συμπεριφορά επιθετική και επικίνδυνη
- Άρνηση της ζωής - τάσεις αυτοκτονίας
- Ψυχώσεις
- Άνθρωποι που νομίζουν ότι τους έχουν κάνει μάγια.
- Διαταραχές συναισθηματικές και νοητικές
- Ίδεοληψία
- Άλκοολισμός
- Νευρώσεις

Τέλος αναφέρονται και: Προβλήματα ανθρώπων που έχουν ψευδαισθήσεις (ακούνε φωνές). Μανία καταδίωξης. Διάλυση οικογενειών λόγω ψυχικών διαταραχών. Γονείς μη συνειδητοποιημένοι. Χάσμα γενεών (παιδιών γονέων). Έλλειψη στοργής. Προσχώρηση σε παραθρησκείες. Έξαρτηση από μάγους και αγύρτες. Περιδεής συνείδηση.

Με ποιό τρόπο έχετε αντιμετωπίσει στην Ποιμαντική σας πράξη τα προβλήματα ψυχικής υγείας;

- Παραπομπή σε ειδικούς (όταν είναι σοβαρή ή κατάσταση)
- Με συμβουλευτική – συζήτηση.
- Παραπομπή σε (γνωστό) ψυχίατρο (ψυχολόγο).

- Στοργή αγάπη στάση υποδοχής (“έμφανη αγάπη για να υπάρχει κάποια θετική επίδραση”).
- Μὲ κατανόηση.
- Ἐνίσχυση τῆς παρουσίας τοῦ ψυχικά ἀσθενοῦς στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ.
- Μὲ προσευχὴ γιὰ τὸ ἄτομο ἀλλὰ καὶ μὲ προτροπὴ γιὰ προσευχὴ.
- Ἀλκοολικοὺς καὶ τοξικομανεῖς μὲ παραπομπὴ σὲ εἰδικὲς κοινότητες ἢ πρόγραμμα ἀπεξαρτήσεως.
- Παραπομπὴ σὲ νευρολόγο.

Ποιὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ προβλήματα (ψυχικῆς υγείας) θεωρεῖτε ὅτι μπορεῖτε νὰ τὰ ἀντιμετωπίσετε μόνοι σας;

- Κανένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ψυχικῆς υγείας (ἢ σχεδὸν κανένα).
- Ἦπιες μορφές ψυχικῶν διαταραχῶν. Κανένα ἀπὸ τὰ σοβαρὰ προβλήματα ψυχικῆς υγείας.
- (Ἐλαφρὲς) ἀγχώδεις διαταραχές.
- Κατάθλιψη μελαγχολία (ἐλαφρᾶς μορφῆς).
- Διαπροσωπικά, οἰκογενειακὰ προβλήματα.
- Κανένα χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὸ θελήσει.
- Ἐμμονες ιδέες.
- Κανένα χωρὶς κατάλληλη ἐκπαίδευση.
- Διαταραχές θέλησης.
- Ποτὲ τὴν σχιζοφρένεια.
- Πάντα σὲ συνεργασία μὲ τὸν εἰδικὸ ἐπιστήμονα.
- Ἡ συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας θεραπεύει πολλές νευρώσεις.

Ποιὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ψυχικῆς υγείας θεωρεῖτε ὅτι μπορεῖτε νὰ ἀντιμετωπίσετε σὲ συνεργασία μὲ ἄλλους ἐπιστήμονες;

- Ὅλα.
- Σχιζοφρένεια καὶ βαριὲς ψυχικὲς παθήσεις.
- Περιστατικὰ ψυχικῆς ἀσθένειας ποὺ δὲν ἔχουν ἔντονα συμπτώματα. (Ἐλαφρᾶς μορφῆς ψυχικὲς διαταραχές.)
- Μελαγχολία – κατάθλιψη, ἀνασφάλεια – ἄγχος.
- Νευρώσεις καὶ ψυχώσεις.
- Οὐσιοεξαρτήσεις καὶ ἀλκοολισμό.
- Μανία, νοητικὴ καθυστέρηση, κρίσεις πανικοῦ, ἀπόπειρες αὐτοκτονίας, ιδεοληψίες, προβλήματα προσαρμογῆς

...σὲ συνεργασία μὲ ποιοὺς ἄλλους ἐπιστήμονες;

- Ψυχιάτρους (ποσοστὸ 71%)
- Ψυχολόγους(ψυχοθεραπευτὲς) (ποσοστὸ 52%)
- Κοινωνικοὺς λειτουργούς.
- Ἴατροὺς, Νευρολόγους

- Άλλους ιερείς πνευματικούς (πιό έμπειρους)
- Κέντρα ψυχικής υγείας
- Παιδαγωγούς, Θεολόγους, Συμβούλους, Έπισκέπτες υγείας, Έργασιοθεραπευτές, Νοσηλευτές, με όλους όσους ή περίπτωση άφορᾶ.

Για ποιά προβλήματα (ψυχικής υγείας) θεωρείτε τόν έαυτò σᾶς άναρμόδιο και αισθάνεσθε ότι πρέπει νᾶ τᾶ παραπέμψετε σέ άλλους;

- Σχιζοφρένεια και βαριές ψυχικές άσθένειες, χρόνια βαριά ψυχικά περιστατικά τᾶ όποια χρειάζονται φαρμακευτική και ψυχοθεραπευτική άγωγή.
- Έντονη μελαγχολία βαριά κατάθλιψη (μανιοκατάθλιψη). Έντονα ψυχολογικά προβλήματα.
- Ούσιοεξαρτήσεις-τοξικομανία.
- Προβλήματα συμπεριφορᾶς και διαπροσωπικῶν σχέσεων.
- Νοητική καθυστέρηση. Νοητικές και συναισθηματικές διαταραχές .
- Ψυχώσεις και νευρώσεις. Τάσεις άυτοκτονίας.
- Για όλα. / Όλα με συνεργασία.
- Μανία, έμμονες ιδέες, παράνοια, άλκοολισμό, όργανικά ψυχοσύνδρομα και για προβλήματα πού έχουν βιολογικό υπόβαθρο.